

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми), канд. іст. наук;
Король С. М. (Суми), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми), канд. наук з держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми), д-р філософ. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
юридичного факультету Сумського державного університету
(протокол № 8 від 02.04.2015 р.)

**Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія,
проблеми, перспективи** : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 част.
(Суми, 17 квітня 2015 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов,
С. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – Ч. 2. – 69 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів,
студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках
III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні
процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи»
(Посвідчення УкрІНТЕІ № 758 від 12 грудня 2014 р.), присвяченої
актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

**ОСТАРБАЙТЕРИ – ДАРМОВА СИЛА
НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ***

Про долю Коваленко Марини Євдокимівни розповіла її онука – Глуховщенко Людмила Миколаївна. Вона проживає у с. Чернеча Слобода, Буринського району, Сумської області. Саме тут у 1919 р. народилася її бабуся Марина.

З ранніх літ дівчина відчула гіркий присмак життя, адже росла в бідній селянській родині. Коли вона була зовсім малою, батько покинув сім'ю. Тому матері довелося одній виховувати доньку. У школі навчалася тільки три роки, бо не було в що одягтися. Згодом, мати почала жити з чоловіком, в якого було четверо власних дітей. Цей чоловік був досить заможним, мав власний сад, коня, корову та іншу худобу. Його жінка померла під час громадянської війни, коли до оселі увірвалися денікінці.

Під час голоду 1932-1933 рр. родина майже не постраждала. З невідомих причин в них залишилося чимало запасів, навіть корову не забрали. Мати і вітчим ніде не працювали, залишалися «одноосібниками», тобто працювали самі на себе. До колгоспу не вступили, бо не хотіли втратити надбане за стільки років.

У 23 роки, під час окупації, Марину вивезли на роботу до Німеччини. Забирали з дому місцеві «поліцаї», побили батька. Зібравши багатьох, погнали в Ромни, строем, по чотири чоловіки, під численною охороною. З Ромнів людей повезли товарним потягом. Везли, як худобу: напихали повні вагони. Їхали вночі, а вдень потяг зупинявся і їм доводилося лежати на землі, десь серед лісу у болотистій місцевості.

У Німеччині Марина працювала на заводі, де виготовляли запчастини для танків та іншої військової техніки. На жаль, збереглося небагато спогадів про ті часи, тому що, повернувшись на Батьківщину, вона боялася говорити про те, де вона була і чим займалася через можливість переслідування.

Однак зі слів її рідних вдалося дізнатися, що працювала вона дуже тяжко. До того ж, на чужині було страшно, самотньо і хотілося додому. Особливо моторошно було тоді, коли доводилося чути крики, стогін, плач, що доносилися з концтабору, який

*Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

знаходився поряд. Можливо, саме тому, згадуючи все це, Марина Євдокимівна говорила, що жилося їм добре і харчувалися вони непогано, адже все пізнається в порівнянні.

Про життя на чужині свідчить один із її спогадів. Одного разу, працюючи на заводі, захворіла і потім довгий час не могла стояти за верстатом. Тож працювала на кухні. Там, при кожній нагоді, намагалася сховати хоча б декілька шматочків хліба: не для себе, для своїх подруг. Так, навіть у такі складні часи, люди не забували про дружбу і взаємодопомогу.

Збереглося три листи, які Марині надсилала її подруга з села Маруся, що також перебувала на роботі в Німеччині. У цих листах дівчина пише, що сумує за домівкою, дуже боїться, і тому живе кожен день як останній. Говорить про чутки, ніби їм скоро дозволять писати додому (по 25 слів, за гроші) через Червоний хрест, але вона в це не вірить, каже, що такого не може бути. Маруся просить подругу надіслати їй фотокартку і вкладає у лист свою. Це фото збереглося, і на ньому чудово видно знак «OST», який нашивали робітникам зі Сходу. Вона дуже просить, щоб Марина відповідала їй і скаржитися, що вона пише, але не завжди отримує відповідь. Листи простої сільської дівчини написані наївно, з характерною говіркою, неграмотно. Але варто уявити, що у свої юні літа їй довелося пройти через такі випробування. І мимоволі наvertsаються сльози, коли читаєш: *«Я нескілько строчок напам'яць пишу. І тот листочок храніти прошу. Когда прочитаєш і вспомнеш міня. І з цим до свіданія. Цілую тібя»*.

Ще з листів можна дізнатися, що серед оstarбайтерів були поширені хвороби, особливо туберкульоз. Тому багато людей помирало в шпиталях. Але, незважаючи на це вони жили одним бажанням – повернутися додому, хоч і не вірили в це. Маруся описує свою тяжку працю, говорить що працює 12 годин на добу у дві зміни. Жили вони під постійним контролем місцевої німецької адміністрації. Це видно з наступних рядків: *«Новин багато, тільки я ж тих новин писати не буду. А може, ви ці новини вже й знаєте...»*. Ці рядки написані 27 вересня 1944 р. і, можливо в них йдеться про невдачі Німеччини на фронті та наближення визволення. Згодом було дозволено писати листи на Батьківщину. Щоразу, пишучи додому, вони прощалися з близькими, бо не вірили, що ще зустрінуться з ними.

Але, на щастя, їхнім очікуванням судилося збутися. В Німеччину прибули радянські війська і почали звільняти своїх співвітчизників. Звичайно ж всіх разом відправити додому не

вдалося. Комусь повезло більше, комусь – менше. І серед інших опинилася і Марина, якій довелося залишатися на чужині аж до осені. Звичайно в неї не було ні грошей, ні одягу. Тому вона працювала у полі, збираючи врожай.

Поверталися додому потягом. Але місця не вистачило і молоді дівчата, сівши в коло і взявшись за руки, їхали на даху. Однак природа бере своє, і, незважаючи на те, що спали по черзі, вночі одна дівчина впала з потяга. Ніхто навіть не помітив коли. Марина «вийшла» на станції «Грузьке». До рідного села йшла пішки.

Потроху поверталось мирне життя. Дівчина почала працювати в колгоспі, вийшла заміж, народила дочку. Але спогади про ті, страшні роки, про які вона так не любила говорити, залишилися в її пам'яті до останніх днів життя.